

HERMENEVS

5^e JAARGANG, AFL. 7 — 15 MAART 1933

Magneet en magnetisme

De naam van den magneet komt reeds voor bij Plato, die ook de kracht ervan heeft gekend. In de Io 533 D leest men: *Θεία δὲ δύναμις, ἣ σε κινεῖ, ὡσπερ ἐν τῇ λίθῳ, ἣν Εὐριπίδης μὲν Μαγνητῖν ὠνόμασεν, οἱ δὲ πολλοὶ Ἑρακλείαν. καὶ γὰρ αὕτη ἡ λίθος οὐ μόνον αὐτοὺς τοὺς δακτυλίους ἄγει τοὺς σιδηροῦς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐντίθησι τοῖς δακτυλίους, ὥστε δύνασθαι ταῦτόν τοῦτο ποιεῖν ὕπερ ἡ λίθος, ἄλλους ἄγειν δακτυλίους, ὥστ' ἐνίοτε ἵρμαθὸς μακρὸς πάνυ σιδηρίων ἐξ ἀλλήλων ἤρτηται. πᾶσι δὲ τούτοις ἐξ ἐκείνης τῆς λίθου ἡ δύναμις ἀνήρτηται.¹* Eveneens bij Romeinsche dichters en schrijvers. Lucretius VI, 906:

Quod superest, agere incipiam quo foedere fiat
naturae, lapis hic ut ferrum ducere possit,
quem Magneta vocant patriae de nomine Grai,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.²

De oude Plinius spreekt op verscheidene plaatsen over den magneet. Lib. XX, 2: ferrum ad se trahente magnete lapide et alio rursus abigente a sese; XXXVI, 126—130 handelt hij daarover uitvoerig en zegt o. a.: dat de natuur „sensus manusque tribuit illi”, dat sommigen den magneet ‘sideritis’ — anderen ‘Heraclion’ noemen en dat de naam ‘magnes’ afkomstig is van den ontdekker, volgens het getuigenis van Nicander: Magnes zou den steen op de Ida hebben gevonden, toen onder het weiden van zijne kudden magneten aan

---

¹ Het is een goddelijke kracht, die u aantrekt, zooals die van den steen, dien Euripides den magneet heeft genoemd, maar dien de meeste menschen den steen van Heracles plegen te noemen. Die steen toch trekt niet alleen ijzeren ringen zelve aan, maar geeft ook aan die ringen het vermogen om datzelfde te kunnen doen als de steen, namelijk andere ringen aantrekken, zoodat soms een zeer lange ketting ontstaat van ijzeren, aan elkaar hangende ringen.

² Ten slotte zal ik uiteenzetten, door welke natuurwet deze steen het ijzer kan aantrekken, de steen, dien de Grieken met den naam van zijn oorsprong den magneet noemen, daar hij afkomstig is uit het land der Magnetes. [Deze steen wekt de bewondering der menschen, want hij vormt dikwijls een keten uit ringen, die aan hem blijven hangen.]

de spijkers zijner schoenzolen en aan den ijzeren punt van zijn stok bleven hangen. Op gezag van Sotacus noemt hij vijf verschillende soorten naar de plaatsen, waar zij voorkomen, en onderscheidt die naar hare kleur en kracht: allen hebben genezende kracht voor oog- ziekten, verkoudheden en brandwonden. Op een andere plaats, Lib. XXXIV, 147, zegt hij, dat alleen het ijzer kracht aan den magneet ontleent, die het langen tijd kan behouden, zoodat het ander ijzer aantrekt dermate „ut anulomm catena spectetur interdum, quod volgus imperitum appellat ferrum vivom”: wellicht heeft hij hierbij de geciteerde passage uit Plato voor oogen gehad.

Ten slotte vermeld ik nog, dat Plinius mannelijken en vrouwelijken magneet onderscheidt, welke laatste geen aantrekkingskracht op het ijzer zou bezitten en waarschijnlijk onze bruinsteen is geweest. Ook Isidorus schijnt de plaats uit Plato's Io te hebben gekend, waar hij Orig. XVI, 4 zegt: „Nam Magnes lapis adeo apprehendit ferrum, ut catenam faciat anulorum.”

Het woord 'magneet' schijnt dus afkomstig te zijn van den volksnaam *Magnetes*, niet omdat het eerste schip, de *Argo*, waarop de Argonauten naar Colchis zijn gevaren, te Pagasae, in het land der Magnetes, een smalle strook lands op de oostkust van Thessalie, is gebouwd, maar om den vorm en klank van het woord en omdat Plinius dat land, op gezag van Sotacus, onder de vijf vindplaatsen noemt en verzekert, dat het mineraal uit Magnesia in Azië ondeugdelijk is en geen aantrekkingskracht bezit.

De naam en de aantrekkingskracht van den magneet zijn dus reeds aan de Ouden bekend geweest — niet echter het nut, dat men van die kracht voor de zeevaart kon trekken: hadden zij dat bevroed, zoo zouden zij zich niet genoopt hebben gezien zich tot de kustvaart te beperken. De juiste tijd van de uitvinding van het kompas¹ ligt, zooals die van vele uitvindingen, in het duister. Het staat echter wel vast, dat er voor de scheepvaart geen gebruik van is gemaakt vóór 1300, en het gewone gevoelen is, dat Flavio Gioia uit Amalfi het in 1302 of wel 1320 zou hebben uitgevonden. Sommigen zijn echter van oordeel, dat aan Gioia wel de verdienste toekomt van het gebruik van het kompas meer algemeen te hebben gemaakt en misschien de inrichting ervan verbeterd te hebben, maar dat het reeds in het begin der 130 eeuw in eenige gedeelten van Europa, met

¹ De Jonge, Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen, Dl. I, 21.

name in het zuiden van Frankrijk, werd gebezigd, en zij staven dit gevoelen met afdoende bewijzen, o.a. een passage bij den Provençaalschen dichter Hugues de Bercy uit het begin der 13de eeuw, door De Jonge in haar geheel geciteerd, waaruit onomstootelijk blijkt, dat het gebruik van het kompas dien dichter is bekend geweest. Dat het vermogen van den magneet om het ijzer aan te trekken (schrijft De Jonge) hier, gelijk als in andere landen, van zeer vroege tijden af bekend was, leeren wij uit het getuigenis van onzen oudsten dichter Maerlant, en hij haalt dan uit diens Spiegel Historiael II, d. I p. VII b., 12 cap. deze verzen aan:

Hoe een steen die naelde trect
En menne weet hoef mach geselen,

daarbij opmerkend, dat dit nog geenszins bewijst, dat het kompas reeds te dien tijde (Maerlant heeft geleefd ± 1235—1300) in deze gewesten gebezigd werd. Neen, dat bewijst de plaats niet, maar het komt mij niettemin merkwaardig voor, dat Maerlant juist de naald noemt. Men denkt daarbij onwillekeurig aan de magneetnaald, de 'aguille' bij De Bercy, welker naam in de Romaansche talen van zoo vreemde afkomst is. Ik bedoel het woord *calamite* in 't Fr. en *calamita* in 't Ital., dat in 't Gr. καλαμίτης (v. κάλαμος, riet) luidt en 'boomkikvorsch' beteekent. De beweeglijkheid van dit diertje schijnt de menschen ertoe te hebben gebracht om de evenzeer beweeglijke magneetnaald aldus te doopen.

Ook de etymologie van *aimant*, den Franschen naam voor den magneet, zal niet iedereen op het eerste gezicht duidelijk zijn, maar Gustav Körting leert in zijn Lat.-roman. Wörterbuch s.v. *adamas*: Ital. Span. *diamante* (*dia* wohl gelehrte Anbildung an griech. Composita mit — διά). Eine zweite Umbildung erfuhr das Wort in der ihm im Mittelalter über tragenen Bedeutung „Magnet“: Prov. *adiman-s*, *aziman-s*, *aïman-s*, Franz. *aimant*, daraus volksetymologisch mit Anlehnung an *aimer aimant*, Span. Portug. *iman*.

Van het woord 'magneet' is natuurlijk afgeleid het woord 'magnetisme', de naam eener geneeswijze, maar hoe is men er toe gekomen die geneeswijze aldus te noemen? Tot vóór korten tijd zal men het ontstaan van dien naam wel algemeen hebben toegeschreven aan den magnetischen invloed, die geacht werd van den genezer of magnetiseur uit te gaan op den lijder of patiënt. Stephan Zweig heeft echter

in zijn laatstverschenen werk¹ aangetoond, dat inderdaad aan den magneet zelf de naam te danken is. Hij deelt daaromtrent het volgende mede: In den zomer van 1774 kwam een aanzienlijk vreemdeling met zijne vrouw op hunne doorreis te Weenen. Zij werd daar door een plotseligen maagkramp overvallen en verzocht den bekenden astronoom Heil, S. J., dat hij haar een magneet in handigen vorm zou vervaardigen om op de maag te leggen. Na Plinius namelijk hadden ook de artsen in de middeleeuwen aan den magneet genezende kracht toegeschreven en de beroemde Zwitser Paracelsus (1493—1541) had die meening versterkt, zoodat zij nog twee eeuwen na hem heeft geheerscht. De Jezuïtenpater voldeed aan het verzoek door een hoefijzervormig stuk staal magnetisch te maken, maar deelde het vreemde geval mede aan zijn geleerden vriend Mesmer, Zwitser van geboorte en te Weenen als arts gevestigd. Deze verzocht Heil hem op de hoogte te houden van het verloop der kuur, en toen hij had vernomen, dat de zieke geheel genezen was, liet hij zijn vriend dergelijke magneten voor zich vervaardigen teneinde daarmee zelf de proef op zijne patiënten te nemen. En ziet! tot zijn eigen verrassing hebben die proeven een onverwacht succes. Nu was Mesmer niet alleen een knap medicus, maar tevens een nauwgezet en voorzichtig man en bij voortgezet onderzoek bleek hem, dat de genezende kracht niet van den magneet uitging, maar van zijn eigen persoon. Toen eerst kwam hij met zijne ontdekking voor den dag, maar evenmin als Franklin met zijn bliksemafleider, Jenner met zijne inenting tegen de pokken en Fulton met zijn stoomboot, vond hij bij de Geleerde Genootschappen en Academies van Wetenschappen gehoor en het zou nog honderd jaren duren totdat eindelijk Charcot in 1882 wist te bewerken, dat de Fransche Academie zich verwaardigde van de hypnose officieel kennis te nemen; zoolang heeft het onrechtvaardige vonnis over Mesmer eene erkenning vertraagd, die reeds in 1784 de medische wetenschap had kunnen verrijken!

Aan den magneet dankt dus het magnetisme in de geneeskunde nog den naam.

Utrecht.

P. H. DAMSTÉ.

---

¹ Stephan Zwelg, *Die Heilung durch den Geist*, Leipzig 1931, p. 43 vlgg. Het boek bestaat uit drie voortreffelijke biographieën, van Franz Anton Mesmers, Mary Baker-Eddy en Sigmund Freud.

Familieleven van de Homerische helden

II

Karakteristiek voor het huiselijk leven zijn na de huisvrouw onmiddellijk de kinderen. Een centrale plaats bekleden zij niet in de gedachten en het werk van den dichter. Het zijn pas Sokrates en zijn kring die belang gaan stellen in het kinderleven en het kinder karakter maar ook niet om die leeftijd zelf; vrijwel uitsluitend om de mens die er uit zal groeien. Toch vinden we ook bij Homeros episodisch verschillende trekken uit het kinderleven vermeld. In de Ilias maken we rechtstreeks alleen kennis met Skamandrios of Astyanax, het zoontje van Hektor en Andromache, dat deze door een slavin had laten meenemen naar het punt op de muur, waarheen zij zich begeven had. Men mag naar de motieven hiervan vragen; er was bediening in overvloed bij wie het kind veilig thuis had kunnen blijven. Zou zij gemeend hebben Hektor op of voor de muren te ontmoeten? onmogelijk was dit zeker niet geweest. Hoe het zij, uit de beschrijving van de korte ontmoeting tussen de vader en het kind blijkt terstond weer de werkelijkheidszin van de dichter. Een sentimenteel dichter had het kind dadelijk zijn vader laten liefkozen. Homeros begrijpt daarentegen dat het natuurlijk bang moet zijn voor de griezelige helm met de paardestaart en laat het huilen. Als de noodlottige slag gevallen is en de kleine zijn vader moet missen, vermeldt de wanhopige moeder, hoe het vroeger op vaders knieën zat en dan merg en vet van schapen kreeg, en als het slaap kreeg rustig insliep in de armen van de voedster, maar nu voortaan zijn beschermer zal missen; en droevig is de toestand van een weeskind; „het blijft altijd schuw en betraand: het gaat bedelend naar vaders vrienden en trekt de een aan zijn mantel, de ander aan zijn onderkleed. Een medelijdende geeft het dan wat voedsel, maar echt verzadigd wordt het niet, en andere kinderen, wier ouders nog leven stoten het ruw van de maaltijd weg”: „weg jij, je hebt geen vader die met ons aan tafel zit.”

De verhalen van Phoenix, de gouverneur van Achilles, gunnen ons een blik in enkele bijzonderheden van het vrouwen- en kinderleven. Phoenix' vader had een bijzit, maar dit hoefde nog geen reden tot verwijdering te zijn tussen man en vrouw; de wettige vrouw leerde wel dergelijke dingen te dragen als gevolg van de oorlog en het buit-

maken van de vrouwen der vijanden, als de man haar ten minste niet verwaarloosde. Maar dat deed Phoenix' vader wel. Daarom overreedde zij door herhaalde verzoeken haar zoon omgang te zoeken met die bijzit, opdat deze van de oude man genoeg zou krijgen. Phoenix had eindelijk toegegeven. Of het gevaarlijk middel doel getroffen heeft weten wij niet; wél dat de vader over zijn zoon de vloek uitsprak, dat hij nooit een eigen kind op zijn knieën zou hebben, en dat die vloek is vervuld. Phoenix houdt het dan in huis niet meer uit, en, hoewel streng bewaakt, weet hij te ontsnappen, zwerft door Griekenland en wordt eindelijk door Achilles' vader Peleus opgenomen, die hem tot goeverneur over de jonge Achilles aanstelt. We hebben hier als het ware het oudste voorbeeld van de latere paedagogus, die de knaap na de kindermeid onder zijn hoede kreeg. Maar Phoenix schijnt zelf ook nog als kindermeid te zijn opgetreden. Hij herinnert er Achilles ten minste aan dat hij met niemand anders aan tafel wou gaan, maar dat Phoenix hem op zijn knieën moest voeren met vlees en wijn. Die wijn lijkt wel heel voorbarig voor zo'n klein kind, maar het bekwam hem dan ook vaak niet goed: want dikwijls had Achilles die wijn op Phoenix' kleren uitgespuugd „in zijn lastige onnozelheid”; trouwens ook uit de herinneringen van Andromache blijkt, dat men voor zware kost voor kinderen, zoals merg en schapevet, in die tijd niet bang was. En gedachtig aan de vadervloek die hem kinderen ontzegde, had Phoenix Achilles als een eigen kind beschouwd. En toen Achilles volwassen was had Peleus Phoenix met hem meegezonden naar Troje, om hem de praktijk van de oorlog en van de raadsvergadering te leren. Hij betreurt Achilles' koppigheid tegenover het verzoek van Agamemnon om weer aan de oorlog deel te nemen, maar toch zal hij hem nooit verlaten, ook niet al zou een godheid hem beloven hem in dat geval weer helemaal jong te maken.

Zoals nu in de oorlog, zo vergezelt in de eeuwen na Christus de paedagoog zijn pleegkind naar de universiteit, en zoals uit deze latere tijd ook uitdrukkelijk vermeld wordt, dat de paedagoog dikwijls veel meer over heeft voor zijn pleegkind dan de eigen vader, zo hebben we in Phoenix een echt voorbeeld van de aanhankelijkheid van de pleegvader aan zijn pleegkind, een verschijnsel van alle tijden.

Van Achilles' kinderjaren horen we overigens bij Homeros niet meer, wel een biezonderheid van die van zijn boezemvriend Patroklos. Die heeft n.l. bij het bikkelen in drift bij ongeluk een makker gedood, en heeft daarvoor het land moeten verlaten.

Verder vinden we in vergelijkingen nog een paar kleine trekjes nit het kinderleven. Zo wordt de wijze, waarop de pijl van Pandaros Menelaos schramt, vergeleken met de wijze waarop een vlieg langs een slapend kind strijkt, wanneer de moeder hem afweert, en Aiax' rustige aftoocht met de onverschilligheid van een ezel, die het bouwland ingaat om er te grazen, en op wie de kinderen met ontoereikende kracht verschillende stokken stukslaan; het vallen van de muur om het scheepskamp der Grieken, met het instorten van een zandberg die een kind op het strand gemaakt heeft, en die het in zijn onnozel spel dan weer met handen en voeten vernielt; de droefheid van Patroklos met die van een klein meisje dat aan de rokken van haar moeder hangt, haar tracht tegen te houden en huilend naar haar opkijkt om op de armen genomen te worden. Men ziet, het zijn telkens maar een paar regels van een vergelijking, meer niet, maar toch zien we iedere keer een duidelijk scënetje: het slapende kind, de ezeldrijvende kinderen, het spelende en het droef vermoede kind, meest allen beelden die ons volkomen familiaar zijn.

In de Odyssee vinden we van het leven van kleine kinderen haast niets; alleen ook weer de herinnering van een der vrijers, Eurymachos, dat hij dikwijls bij Odysseus op schoot gezeten, en deze hem gebraden vlees en wijn gegeven had, en verder hoe Eurycleia de pasgeboren Odysseus aan het eind van het diner bij zijn grootvader op schoot had gezet en hem verzocht had het kind een naam te geven. Deze had hem toen, omdat hij op veel mannen en vrouwen boos was geweest (odussesthai) de naam Odysseus gegeven, en gezegd dat als hij volwassen was, hij maar eens bij hem moest komen aan de Parnassus, dan zou hij hem een mooi kado geven. Dat had hij dan later ook gedaan en ter zijner ere was er de volgende dag een maaltijd aangericht. De dag daarna was er zwijnejacht geweest en had Odysseus de bekende wond opgelopen, maar zijn grootouders hadden hem goed verbonden en genezen, en rijk begiftigd weer naar huis laten gaan.

Verder maken wij alleen kennis met pas volwassen geworden kinderen: Nausikaä en Telemachos. Over Nausikaä hebben we al gesproken. Dat Telemachos ook door anderen nog haast als kind beschouwd wordt, blijkt uit de wijze waarop hij door de tijdgenoten van zijn vader die hem niet geregeld gezien hebben, wordt toegesproken. „Wel wel, ben jij al zo'n grote zoon v. Odysseus! Ik sta er van

te kijken!” Als hij zijn bezoek bij Nestor aflegt, is hij nog erg verlegen, en weet niet hoe hij als jongere een oudere moet aanspreken. Toch was hij pas te voren in de raadsvergadering op Ithaka al flink tegen de vrijers opgetreden. Hoe hij van de reis teruggekomen zijn moeder terechtwijst hebben we in het eerste gedeelte al gezien.

Een van de omstandigheden van het huiselijk leven die dikwijls vermeld worden is de ontvangst van gasten. Gastvrijheid is een eerste plicht in een land en een tijd dat er nog geen goede hotels zijn. Als een voorbeeld van buitengewone gastvrijheid wordt een zekere Axylos aangehaald, die een huis aan de grote weg bewoonde, en iedereen onthaalde, maar in de slag aangevallen, daar geen van die mensen vindt, om hem te helpen in het gevaar.

Bekend is het bestaan van die gastvriendschap tussen mensen die elkaar niet kennen, maar wier vaders, grootvaders of nog oudere voorvaders die band met elkaar gesloten hebben, en tussen wie gastvrijheid dan plicht en recht is. Maar ook bedelaars mogen niet afgewezen worden: Eumaios klaagt er speciaal over, dat dienaren niemand mogen afwijzen.

De gevallen van bezoeken zijn talrijk en men krijgt de indruk dat er al vrij veel gereisd moet zijn. Toch is het volk niet overal aardig tegen vreemden, zo in het land van de Phaeaken, waar zelfs de officiële gast van de koning, Odysseus, bij gelegenheid van sportfeesten door een der deelnemers wordt beledigd. Dat kwam zeker omdat ze zo afgezonderd woonden.

Men merkt nooit dat de komst vooruit wordt aangekondigd. Onverwacht staan de mensen voor het huis en zijn dan dikwijls voor de bewoners op het eerste gezicht volkomen vreemden. Dat het niet absoluut noodzakelijk was ze te ontvangen, blijkt uit de vraag van de portier Eteoneus aan Menelaos, of hij de twee godengelijke jonge mannen, die aan de poort staan, zal binnen laten, dan wel ze naar een ander sturen. Maar Menelaos antwoordt: „Eteoneus, je bent niet wijs: *wij* hebben van anderen op reis immers zo veel gastvrijheid genoten; span dadelijk de paarden uit en breng de heren binnen.”

Telemachos zou zich schamen als de vreemdeling lang aan de deur moest blijven wachten. Nestor wil er niet van weten dat Telemachos en Mentor, die toch op hun eigen schip logies hebben, daar zouden gaan slapen in plaats van bij hem aan huis. „Net of ik geen beddegoed ge-

noeg heb om vreemden te ontvangen”. En evenals wij een gast dadelijk zijn parapluie afnemen om deze zelf in huis te dragen, zo wordt aan de vreemdelingen dadelik de speer afgenomen en in de standaard gezet. Dan krijgen ze allereerst een bad, dat door slavinnen bediend wordt; vervolgens worden ze aan de maaltijd gezet: de zgn. gast-geschenken, een dictionnaire-woord, dat altijd misverstaan wordt. Voordat ze aan tafel gaan, heeft nog een symboliese handwassing plaats, doordat dienaren water op hun handen gieten, die ze boven een kom hebben uitgestoken.¹

De gastvrijheid brengt mee dat pas aan of na de maaltijd aan de vreemdelingen gevraagd wordt wie ze zijn.

Gasten slapen in de vóórgalerij, Telemachos en zijn makker Pisistratos blijkbaar in één bed, want 's morgens maakt de een den ander wakker door een schop.

Het samenzijn van gastheer en gasten is dan verder zeer genoegelijk. Zo vertelt Nestor dat hij eens bij Peleus logerende, door hem onder-vraagd is naar het jongere geslacht. Wij zien in onze gedachten de beide heren na tafel zitten bij een beker wijn en horen Peleus aan Nestor vragen: „Wel Nestor, zoon v. Neleus, jij kent nog al veel mensen; vertel jij me nu eens hoe zijn de kinderen van die en die, allemaal vrienden en tijdgenoten van mij”; en we horen Nestor de namen dier jongeren noemen en over hun hoedanigheden uitweiden.

Hoe beter indruk de gast maakt, hoe prettiger natuurlijk voor gastheer en gastvrouw. In het paleis v. Alkinoös als smekeling gekomen heeft Odysseus volgens de raad, die hij gekregen heeft, zijn armen geslagen om Arete's knieën om haar bescherming in te roepen, nog meer dan die van de koning. Als hij daarna op de sportdemonstratie zulk een goed figuur heeft gemaakt, en vervolgens allen bekoord heeft door het verhaal van zijn lotgevallen, zegt zij met een soort van trots: „Phaeaken, wat zeggen jullie wel van die man ? Hij is mijn gast: maar iedereen profiteert van de eer” (die ons te beurt valt). Een aanzienlijke gast als Odysseus blijkt te zijn, al heeft men hem nog niet naar zijn naam gevraagd, moet worden beziggehouden; en zo geeft Alkinoös die sportdemonstratie en een gastmaal waar de

---

¹ Toen ik in Athene was en daar in mijn hotel de waterleiding defekt was, zette de kellner een kom voor mij neer en verzocht mij mijn handen er boven te houden, dan zou hij er water over gieten! Er ging mij een schok door het lijf! Waar anders zou de kellner iemand zó helpen met was-water, in plaats van eenvoudig de kom vol te gieten ?

zanger Demodokos optreedt. En hoewel ditmaal het onderwerp de Trojaanse oorlog, Odysseus erg aanpakt, spreekt hij het toch uit. dat hij dit het heerlijkst van alles vindt: als opgewektheid allen bevangt, en de gasten op een rij gezeten, luisteren naar een zanger, en de tafels gevuld zijn met spijs en de schenker de wijn uit het mengvat in de bekers schenkt. Men kan er zeker van zijn, dat deze vereniging van stoffelijk en geestelijk genot het ideaal van huiselijkheid was voor de besten van die tijd. En stellig ook in het algemeen de meest begeerde toestand. De oorlog brengt wel de mannen roem, maar wordt, misschien met een enkele uitzondering, door niemand begeerd.

Al te grote gastvrijheid kan ook hinderlik zijn. Als Telemachos en Pisistratos weer van Sparta naar Pylos teruggekomen zijn, en de eerste naar Ithaka verlangt, spreken ze af, niet meer bij Nestor af te stappen; want die zou dan Telemachos weer bij zich houden; zelfs geeft Pisistratos hem de raad om zee te kiezen voordat hij zelf weer bij zijn vader thuis is. „Want met zijn heerszuchtig karakter zou je stellig weer mee terug moeten gaan; want dan is het een kwaje.” Terecht zegt dan ook Menelaos tegen Telemachos, als hij verlangt te vertrekken: „ik zal je niet tegen je zin hier houden. Even hinderlik is de gastheer, die zijn gast tot heengaan aanspoort als hij nog blijven wil, als die hem bij zich houdt als hij vertrekken wil”.

Als de gast dan gaat, krijgt hij van zijn gastheer mooie kado's mee. Telemachos krijgt zo van Menelaos een beker, en deze laat zijn zoon Megapenthes nog een mengvat geven. Helena geeft een eigen gewerkte japon, de grootste en mooiste van haar verzameling voor zijn toekomstige vrouw; tot zolang moet zijn moeder hem maar bewaren. Als Telemachus gewild had, zou Menelaos met hem nog de steden zijn rondgegaan, en dan zou hij overal nog wel wat gekregen hebben. Voor Odysseus wordt dit inderdaad uitgevoerd. dat hij n. l. niet alleen van zijn eigenlike gastheer maar ook van de andere edelen in de stad prachtige kado's krijgt; en zoo vaart hij, hoewel geheel berooid op 't eiland der Phaeaken aangekomen, toch nog rijk voorzien naar Ithaka terug.

Ziedaar enige trekken uit het familieleven der Homeriese helden. Hoezeer in het groot misschien van het onze verschillend, is er toch allerlei, waarin we ons zelf herkennen.

Twee beelden van den tijdspiegel

I. *Revolutionnaire psychose.*

Wie de ontwikkeling der Grieksche samenleving tijdens en na den Peloponnesischen oorlog nagaat, wordt telkens getroffen door analogieën met onzen tijd. Ook deze wereldoorlog der toenmalige politiek ontwikkelde menschheid werd gevoerd onder de leuzen van democratie en heerschappij van enkelen; ook toen waren verarming, ontwrichting en revolutie er de gevolgen van. De behoudende elementen in de verschillende staten, aristocraten en oligarchen, zagen in Sparta hun voorvechter; alles, wat streefde naar staatkundige gelijkheid, zocht en vond steun bij Athene. De lange reeks omwentelingen, waar de meeste staten reeds één of twee eeuwen onder te lijden hadden gehad, namen toe in heftigheid en frequentie.

Het kon niet anders, of Thucydides, de geschiedschrijver van dien oorlog, moest door het verschijnsel getroffen worden. Diepzinnig denker als hij was, bepaalde hij zich niet tot het constateeren van de feiten, maar hij trachtte de revolutionnaire mentaliteit als zoodanig te doorgronden en weer te geven. Hij deed dit naar aanleiding van een omwenteling op Corcyra in het vierde jaar van den oorlog in eenige hoofdstukken, die steeds de aandacht getrokken hebben wegens de geniale aperçu's, ook voor latere tijden van toepassing. „The picture drawn by Thucydides, of moral and political feeling under these influences, will ever remain memorable as the work of an analyst and a philosopher; he has conceived and described the perverting causes with a spirit of generalization which renders those two chapters hardly less applicable to other political societies, far distant both in time and place, — especially under many points of view, to France between 1789 and 1799, — than to Greece in the fifth century before the Christian era”, schreef George Grote 80 jaar geleden. De hedendaagsche lezer zal zich van de juistheid van dit oordeel kunnen overtuigen, als hij kennis neemt van deze hoofdstukken (III 82 vlg.), die hier volgen in een vertaling, waarbij zoo veel mogelijk getracht is, de massieve structuur van Thucydides' volzinnen in haar imposante onbehouwenheid tot haar recht te doen komen.

82. Zoo wreed verliep de omwenteling, en zij maakte nog meer dien indruk, omdat zij één van de eerste was; later toch werd zelfs

de geheele Grieksche wereld, kan men wel zeggen, in beroering gebracht; aan alle kanten bestond er tweedracht, daar de leiders der volkspartij de Atheners trachtten binnen te halen, en de oligarchen de Lacedaemoniërs. In vreedstijd hadden zij aanleiding noch geneigdheid bezeten, vreemde hulp in te roepen; maar nu zij in den oorlog geraakten, werden de pogingen tot het sluiten van bondgenootschap bij beide partijen, teneinde de tegenstanders te benadeelen, en hierdoor zichzelf aan meer macht te helpen, gemakkelijk begonnen, wanneer men omwenteling in den zin had. En er overkwamen vele bezwaarlijke dingen bij opstand den staten, dingen, die toen geschieden, en steeds zullen geschieden, zoolang de natuur der menschen dezelfde is, nu eens heviger, dan weer rustiger, en verschillend in voorkomen, naar gelang bij elke de verandering in lotgevallen plaats vond.

Immers in vreedstijd, als alles goed gaat, is de stemming van staten en enkelingen beter, vanwege het niet geraken in onvrijwillige dwangmaatregelen; doch de oorlog, ontfutselend den welstand des dagelijkschen levens, is een gewelddadige leermeester, en vormt de driften der massa overeenkomstig de omstandigheden.

Zoo heerschte er dan opstand in de staten, en bij welke liet later voorviel, bij deze trachtte men, na kennisneming van wat elders eerder geschied was, naar nog veel erger overdrijving in het verkondigen van nieuwe denkbeelden met overmatige slimheid in staatsgreep en zinneloosheid in repressaille.

En de bestaande waardeering van benaming ten opzichte van handeling veranderden zij volgens willekeurigen maatstaf. Want onberedeneerd drijven werd sociaal-voelende doortastendheid geheeten; vooruitziende weifeling daarentegen bewimpelde lafhartigheid; schroom, voorwendsel voor halfheid; en wie bij alles naar redelijkheid zocht, overal onenergiek. Maar wat verbluffend fel en snel te werk ging, werd aangerekend als ware flinkheid; zekerheid door herhaalde beraadslaging noemde men fraaiklinkend voorwendsel voor terzijdeschuiven. En wie op boozen toon bezwaren deed hooren, schonk men steeds vertrouwen, en degeen, die hem tegensprak, was verdacht. Had iemand met gunstigen uitslag een aanslag beraamd, zoo was hij schrander; had hij er lucht van gekregen, nog knapper; en wie van tevoren maatregelen genomen had, opdat hij dit kon ontberen, schold men verbreker van politieke vriendschap, en kruiper voor den tegenstander. Kortom, wie dengeen, die booze plannen had,

vóór was, werd geprezen, en tevens, wie den niet-begrijpende ertoe aanzette. Ja, zelfs werd ook bloedverwantschap achtergesteld bij bentgenootschap, vanwege het gereeder klaarstaan voor niets ontziend waagstuk. Want niet vonden zulke samenkomsten plaats in overeenstemming met de bestaande wetten, om de publieke zaak te dienen, doch daartegen indruischend en uit eigenbelang. En onderling vertrouwen bekrachtigden zij niet zoozeer door beroep op de goddelijke gerechtigheid, als wel door het gemeenschappelijk plegen van ongerechtigheid. Wat voorts door de tegenpartij met juistheid gezegd was, hiermede hield men rekening door acht te geven op de verwerkelijking, of zij er succes mee behaalden, en niet afgaande op de ideëele waarde. Het onrecht op den ander te verhalen, was van meer waarde, dan zelf niet eerst onrecht te lijden. En als er nog wel eens eeden gezworen werden tot bekrachtiging van een verzoening, waaneer het bij beiden geschiedde, als men niet anders kon, ja, dan hadden zij momenteel kracht, daar men van elders geen macht kon verwerven; doch, deed de gelegenheid zich voor, dan nam, wie het eerst zich ertoe vermand had, als hij den ander weerloos zag, met meer genoegen wraak, zich bedienend van het vertrouwen, dan als het openlijk geschiedde; en men beschouwde het niet alleen als veiligheidsmaatregel, maar kreeg ook, als men door bedrog de meerdere was geworden, den kampprijs van sluwheid bovendien. En eerder laat de menigte zich, bij gebleken doortraptheid, handig, dan onverstandig, als men goed is, betiteln, en hiervoor schamen zij zich, op het andere gaan zij prat. Van dit alles droeg de regeering de schuld, die gebaseerd was op eigenbelang en eerezucht; en, hierin voedsel vindend, de zucht om den ander de loef af te steken, waarin ieder verviel.

Immers degenen, die in de steden het bewind voerden, beiderzijds met schoonschijnende lenze, waar zij hoog opgaven van staatkundige gelijkgerechtigdheid der massa, en van bezadigde aristocratie, stelden zich het gemeenebest, in woorden het vleierend, tot kampprijs, en, op alle manieren ijverend, om elkaar de baas te worden, deinsden zij voor het ergste niet terug, en pasten vergeldingsmaatregelen toe, terwijl zij er nog zwaarder vaststelden, de grens overschrijdend van billijkheid en staatsbelang; zich richtend naar wat telkens de partij naar den zin was, en, òf bij veroordeeling met onwettige stemming, of met de vuist de heerschappij tot zich trekkend, stonden zij gereed, om de machtsbelustheid van het oogenblik te verzadigen.

Aldus hield met vroomheid geen der partijen rekening, maar erin te slagen, met schoonheid van woord iets op aanstootelijke wijze door te zetten, dit gaf beter roep. En de middenmassa der burgerij werd door beide partijen, òf omdat zij niet mede ijverde, òf uit afgunst over haar ongedeerdheid, te gronde gericht.

83. Zoo ontwikkelde zich elke vorm van geestelijke degeneratie in de Grieksche samenleving wegens de omwentelingen, en de naïviteit, waar de achtenswaardigheid zeer veel deel aan heeft, verdween, daar zij bespottelijk gemaakt werd, doch zonder vertrouwen in meening tegenover elkaar te staan, dit kreeg verre de overhand. Immers er bestond zoomin een onwankelbaar woord als een angst-inboezemende eed, om hen te verzoenen, maar, daar allen door redeneering meer geneigd waren om niet te rekenen op betrouwbaarheid, namen zij veeleer voorzorgsmaatregelen, om niet het kind van de rekening te worden, dan dat zij voor vertrouwen te vinden waren. En zij, wier inzicht minderwaardig was, hadden over het algemeen meer te zeggen; immers, doordat zij hun eigen in gebreke blijven en het verstand van hun tegenstanders vreesden, beangstigd, dat zij het af moesten leggen tegen hun betoog en tengevolge van hun vindingrijk inzicht het eerst het slachtoffer zouden worden van voorafgaande intrige's, gingen zij roekeloos tot daden over. De anderen echter, met geringschatting denkend, dat zij het wel tijdig zouden kunnen bemerken en dat zij met de daad in het geheel niet behoefden te bewerkstelligen, waartoe zij met hun inzicht in staat waren, werden eerder te gronde gericht, daar zij onbeschermd waren.

II. *Muiterschepen.*

In zijn „Agricola” beschrijft Tacitus de verovering van Engeland en Zuid-Schotland door de Romeinen, waarbij deze zich van Germaansche hulptroepen bedienden. In 83 n. C. deserteerde een afdeling Usipi (afkomstig uit de streken tusschen Rijn en Lippe); zij vermoordden de Romeinsche militairen, die zich in hun midden bevonden, wisten drie schepen te bemachtigen en maakten hiermede een tijdlang de kusten onveilig, doch het avontuur eindigde op jammerlijke wijze: de laatste overlevenden kwamen op onze kusten te land en werden tot slaaf gemaakt. Ziehier het verhaal:

28. In denzelfden zomer heeft een cohorte Usipi, die in Germanië gelicht en naar Britannië overgevoerd was, een geweldige en gedenk-

waardige onderneming aangedurfd. Na den centurio en de soldaten omgebracht te hebben, die aan hun manipels toegevoegd waren, om hun de krijgstucht bij te brengen en als voorbeeld en instructeurs dienden, gingen zij aan boord van drie snelvarende galeien, na de stuurlieden met geweld tot medewerking gedwongen te hebben; één ontsnapte, tegen de beide andere ontstond argwaan en zij werden gedood; de muiters voeren langs de kust en hun verschijning wekte, daar het gerucht zich nog niet verbreid had, wonderbaarlijk opzien. Toen zij vervolgens aan land gingen, om water in te nemen en verdere benoedigdheden te bemachtigen, raakten zij met heel wat Britanniërs slaags, die hun have verdedigden, en, vaak overwinnaars, een enkele maal teruggeslagen, kwamen zij tenslotte tot zulk een gebrek, dat zij eerst de zwaksten onder hen, en vervolgens degenen, die bij loting aangewezen waren, als spijs gebruikten. En zoo voeren zij Britannië om; door hun onbedrevenheid in de navigatie verloren zij hun schepen; zij werden als zeeschuimers beschouwd, en eerst door de Suebi, en vervolgens door de Friezen gevangen. Enkelen van hen, die als handelsobjecten verkocht en door verwisseling van koopers tot op den Romeinschen oever van den Rijn gebracht waren, heeft de verkondiging van een zoo avontuurlijk geval tot bekende figuren gemaakt.

Zwolle.

W. J. W. KOSTER.
